

УДК [378.147:50]:373.21

В. В. ПАРТОЛА

аспірант

Н. М. СМОЛЯНЮК

аспірант

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

ЗАСВОЄННЯ МАЙБУТНІМИ ВИХОВАТЕЛЯМИ ДИТЯЧОГО САДКА РІЗНИХ СТИЛІВ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ

У статті розглянуто процес підготовки майбутніх вихователів до використання різних стилів спілкування в процесі занять природничо-математичного циклу. Визначено основні форми та методи роботи з формування в студентів знань про стилі педагогічного спілкування, умінь і навичок оптимального їх вибору в конкретній педагогічній ситуації та використання їх у роботі з дітьми дошкільного віку. Наведено конкретні приклади вдосконалення вмінь використання різних стилів спілкування в процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з природою та формування в них елементарних математичних уявлень.

Ключові слова: стилі педагогічного спілкування, майбутній вихователь, предмети природничо-математичного циклу.

Одним із факторів, що впливають на розвиток особистості дитини, є стиль спілкування, властивий вихователю. Стиль педагогічного спілкування можна визначити як прийоми виховного впливу, що виявляються в типовому наборі вимог і очікувань відповідної поведінки вихованців. Він утілюється в характерних формах організації діяльності та спілкування дітей та має відповідні способи реалізації ставлення педагога до особистості дитини, пов'язані з досягнутим рівнем професійно-педагогічної діяльності.

Роль і значення педагогічного спілкування в навчально-виховному процесі розглядали такі видатні педагоги, як А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.

Сучасний стан проблеми педагогічного спілкування аналізували в своїх працях педагоги та психологи (В. А. Кан-Калік, Г. А. Ковальов, А. А. Коротяєв, Т. С. Тамбовцева, В. С. Мерлін та ін.), також вони розглядали стилі педагогічного спілкування вихователя дитячого садка (А. Г. Ісмагілов).

Метою статті є розкриття потенційних можливостей предметів природничо-математичного циклу в удосконаленні вмінь педагогічного спілкування майбутніх вихователів.

Під педагогічним спілкуванням треба розуміти професійне спілкування вихователя з дітьми на занятті та поза ним, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату та досягнення спільної мети. Це система взаємодії вихователя та дитячого колективу, змістом якої є обмін інформацією, здійснення навчально-виховного впливу, організація стосунків.

Існують різні класифікації стилів педагогічного спілкування.

Найвідомішими є стилі відповідно до стратегії взаємодії, а саме: авторитарний, демократичний та ліберальний [3; 5].

Так, при авторитарному стилі педагог все бере на себе. Цілі діяльності, способи її виконання одноосібно задає педагог. Свої дії він не пояснює, не коментує, проявляє надмірну вимогливість, категоричний у думках, не приймає заперечень, із зневагою ставиться до думок, ініціативи дітей. Педагог постійно проявляє свою перевагу, в нього відсутнє співпереживання, співчуття.

Переважає офіційний, наказовий, начальницький тон звернення, форма звернення – вказівка, повчання, наказ, інструкція, окрик. Спілкування ґрунтується на дисциплінарних діях і підпорядкуванні.

Цей стиль можна охарактеризувати так: “Робіть, як я говорю, і не міркуйте”.

Такий стиль гальмує розвиток особи, пригнічує активність, сковує ініціативу, породжує неадекватну самооцінку; у відносинах він вибудовує непробивну стіну, смисловий та емоційний бар’єри між учителем та учнями.

При демократичному стилі спілкування діяльність базується на творчій співпраці. Спільна діяльність мотивується педагогом, він прислухається до думки учнів, підтримує право вихованця на свою позицію, заохочує активність, ініціативність, обговорює задум, способи й процес діяльності. Цей стиль характеризується позитивно-емоційною атмосферою взаємодії, доброзичливістю, довірою, вимогливістю та пошаною, врахуванням індивідуальності особи. Основна форма звернення – порада, рекомендація, прохання.

Цей стиль спілкування можна охарактеризувати так: “Разом задумали, разом плануємо, організуємо, підбиваємо підсумки”.

Цей стиль педагога подобається вихованцям, сприяє їх розвитку й саморозвитку, викликає прагнення до спільної діяльності, спонукає до самостійності, забезпечує високу адекватну самооцінку й, що особливо важливо, сприяє становленню довірливих, гуманістичних відносин.

При ліберальному стилі відсутня система в організації діяльності та контролю. Педагог займає позицію стороннього спостерігача, не вникає в життя колективу, в проблеми окремої особи, задовольняється мінімальними досягненнями. Тон звернення диктується бажанням уникнути складних ситуацій, багато в чому залежить від настрою педагога.

Цей стиль призводить або до панібратства, або до відчуження; він не сприяє розвитку активності, не спонукає до ініціативи, самостійності вихованців. При такому стилі керівництва відсутня цілеспрямована взаємодія “вчитель-учень”.

Цей стиль можна охарактеризувати так: “Як все йде, так нехай і йде”.

При цьому в чистому вигляді той або інший стиль спілкування зустрічається рідко. Одне з важливих завдань викладача – навчити майбутнього вихователя вдало комбінувати різні стилі педагогічного спілкування;

насамперед враховувати особливості змісту навчального матеріалу, тип заняття та методи роботи на занятті з вихованцями; пояснити, що кожному вихователю необхідно сформувати свій стиль спілкування.

Передусім варто зазначити, що майбутні вихователі знайомляться зі стилями педагогічного спілкування на заняттях з основ педагогічної майстерності. Однак теоретичних знань, здобутих під час вивчення цієї навчальної дисципліни, недостатньо для вільного володіння тим чи іншим стилем спілкування. Недостатньо цих знань і для правильного вибору стилю професійного спілкування на заняттях з різним змістом навчального матеріалу.

Щоб відшліфувати навички педагогічного спілкування в майбутніх вихователів, викладачі-методисти проводять ґрунтовну роботу на лекційних і практичних заняттях зі студентами, а також під час педагогічної практики.

Підготовка майбутніх вихователів до використання різних стилів педагогічного спілкування на заняттях з дисциплін “Основи природознавства. Методика ознайомлення дітей з природою” та “Методика формування елементарних математичних уявлень” здійснюється так.

Так, для забезпечення теоретичного компонента підготовки майбутніх вихователів до використання різних стилів педагогічного спілкування під час вивчення дисципліни “Основи природознавства. Методика ознайомлення дітей з природою” та “Методика формування елементарних математичних уявлень” викладач на одному з лекційних занять приділяє окрему увагу питанню використання різних стилів педагогічного спілкування вихователем дитячого садка в навчально-виховному процесі. На цьому занятті студенти пригадують стилі спілкування, які вони вивчали раніше, наводять приклади фраз, які ілюструють той чи інший стиль спілкування, роблять певні висновки із своєї роботи. В обговоренні цього питання викладач, як правило, організовує короткотривалу дискусію, під час якої студенти проводять аналіз стилів педагогічного спілкування, де вони виділяють позитивні та негативні сторони кожного стилю, встановлюють, чому сприятиме той чи інший стиль спілкування у вихованні та розвитку дитини дошкільного віку, які наслідки він матиме для дитини.

Треба наголосити, що в процесі таких обговорень студенти доходять висновку, що, на відміну від школи, такий стиль спілкування, як спілкування-загравання (один із виявів ліберального стилю), причиною прояву якого часто вважають відсутність навичок професійної діяльності, може бути достатньо продуктивними у спілкуванні саме з дітьми дошкільного віку.

Для забезпечення практичного компонента підготовки майбутніх вихователів до використання різних стилів педагогічного спілкування в процесі ознайомлення з природою на практичних заняттях “Методика організації спостережень за живими об’єктами”, “Методика проведення елементарних дослідів з неживою природою”, “Методика проведення дидактичних ігор у процесі ознайомлення дітей з природним довкіллям” викладач широко використовує методи роботи, де студентам надають певні ролі.

Так, одному із студентів відводять роль вихователя, що проводить заняття з ознайомлення дітей дошкільного віку з природою на певну тему, де в якості дітей виступають самі студенти. Так, студенти мають змогу потренуватися у використанні різних стилів педагогічного спілкування під час проведення занять. Після проведення такого заняття, а за потреби – й під час нього, студенти під керівництвом викладача здійснюють його аналіз – оцінюють дотримання структури, доцільність вибору методів навчання. Крім того, обов'язково проводять аналіз висловів, які були використані “вихователем” під час проведення заняття, а саме: якому стилю спілкування вони відповідають, доцільність їх використання на тому чи іншому етапі занять і взагалі, до яких наслідків вони можуть призвести. Студенти пропонують власні варіанти висловлювань і роблять відповідні висновки.

Проводячи практичні заняття з методики формування елементарних математичних уявлень, викладач допомагає студентам відчутти та зрозуміти, який стиль спілкування буде доречно застосувати при роботі над конкретними темами.

Для цього викладач використовує новітні педагогічні технології, а саме: метод кейсу, метод ділової гри, метод мозкового штурму тощо.

Студенти залюбки спостерігають за “кейсом” (у ролі якого найчастіше виступають відеофрагменти занять із формування елементарних математичних уявлень у дітей різних вікових груп або фотозображення з цих занять), проводять глибокий аналіз допущених методичних помилок, а також обговорюють доцільність використання вихователем конкретного стилю спілкування.

Наприклад, переглядаючи фрагмент заняття, темою якого було “Знайомство дітей з довжиною”, студенти помітили грубі методичні помилки, а також з'ясували, що під час проведення практичної роботи вихователь замість того, щоб використати авторитарний стиль спілкування, використав ліберальний, що призвело до неправильного виконання завдання.

Метод ділової гри – найуживаніший метод на практичних заняттях зі студентами, що дає можливість ужитися в роль вихователя та дитини. Цей метод допомагає змодельовати фрагмент заняття, розроблений самими студентами, після чого провести аналіз методичних помилок, а також обрати найоптимальніший стиль спілкування з вихованцями.

Дуже значущими є заняття, на яких студенти практикують моделювання ситуації із застосуванням трьох різних стилів спілкування, аналізуючи, шляхом дискусії вибирають оптимальний стиль при вивченні конкретної теми.

Так, цей метод найчастіше застосовуємо при моделюванні фрагментів занять з таких тем, як “Вимірювання величин”, “Арифметичні задачі”, “Просторові уявлення” тощо.

Метод мозкового штурму на заняттях з методики формування елементарних математичних уявлень у дітей застосовуємо з метою знайти най-

більшу кількість варіантів вирішення проблемної ситуації, що створює викладач, і підібрати стиль педагогічного спілкування для оптимального вирішення проблемного завдання.

Наприклад, викладач ставить при вивченні теми “Геометричні фігури” питання: чи правильно вихователь увів поняття “квадрат”?

Вихователь: Діти, давайте спробуємо дати означення геометричній фігурі.

Діти: Квадрат – це геометрична фігура з усіма рівними сторонами!

Діти: Квадрат – це фігура, що не може котитися, бо в нього є кути!

Діти: Квадрат – це геометрична фігура-чотирикутник, бо в нього 4 кути.

Вихователь: Діти, всі молодці, все правильно!

Із цієї ситуації ми бачимо, що вихователь допустив грубу методичну помилку, а також використав недопустимий у цьому випадку ліберальний стиль спілкування.

Після описаної ситуації студенти обговорюють методичні помилки, формулюють правильне визначення поняття “квадрат”, доходять висновку, що вихователю в цьому випадку ні в якому разі не треба застосовувати ліберальний стиль спілкування, а краще вжити авторитарний або хоча б демократичний стиль спілкування. Студенти обґрунтовують доцільність вибору стилю спілкування конкретними фактами.

Важливим також у цій роботі є вибір стилю спілкування викладача із студентами під час проведення лекційних і практичних занять (власний приклад викладача) та вибір викладачем саме тих форм і методів роботи, які сприятимуть виробленню того чи іншого стилю спілкування (наприклад, викладач пропонує студентам обрати ту чи іншу форму або метод роботи з певної теми, що сприятиме виробленню демократичного стилю спілкування в студента).

Під час проведення практичних занять викладач широко застосовує проблемні завдання, що сприяють виробленню демократичного стилю спілкування. Так, на одному з практичних занять, присвяченому методам навчання, студентам пропонують оцінити перевагу певного методу над іншими та доцільність його використання в роботі з дошкільниками. У процесі вирішення навчально-виховних завдань студентам ставлять запитання: “А як Ви вважаєте?”, “Дуже хотілося б почути Вашу думку”, “Давайте разом подумаємо”, “Чи можна використовувати запропонований метод постійно?”, “У чому особливість саме цього методу?”, “Які ще методи ознайомлення дітей з природним довкіллям Ви знаєте?”, “Подумайте, в чому їх відмінність?” тощо. Після студенти відповідають на поставлені перед ними питання, висловлюють свої міркування, обговорюють їх, аналізують висловлені думки. Під час практичного заняття, вирішуючи навчальне завдання, можна використати такий інтерактивний прийом, як короткотривала дискусія. Викладач заздалегідь готує питання дискусії.

Висновки. Отже, ми розкрили основні стилі педагогічного спілкування; визначили форми та методи роботи з майбутніми вихователями з навчальних предметів “Основи природознавства. Методика ознайомлення дітей з природою” та “Методика формування елементарних математичних уявлень”; з’ясували, що навчальні предмети природничо-математичного циклу сприяють умілому використанню різних стилів педагогічного спілкування студентами факультету дошкільного навчання під час роботи з дітьми дошкільного віку.

Список використаної літератури

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів / А. М. Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі / А. Богуш, Н. Гавриш. – Київ : Слово, 2008. – 408 с.
3. Введение в специальность : уч. пос. для студентов пед. ин-тов / Л. И. Рувинский, В. А. Канн-Калик, Д. М. Гришин и др. – Москва : Просвещение, 1988. – 208 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2005. – 486 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. – Київ : Вища школа, 1997. – 349 с.
6. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников / под ред. Р. Л. Березина, З. А. Михайлова, А. А. Столяра и др. – Москва : Просвещение, 1988. – 303 с.
7. Щербакова К. Й. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку / К. Й. Щербакова, О. Г. Брежнева. – Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2015. – 242 с.
8. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою / Н. Ф. Яришева. – Київ : Вища школа, 1993. – 255 с.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2016.

Партола В. В., Смолянчук Н. Н. Усвоение будущими воспитателями детского сада разных стилей педагогического общения во время изучения дисциплин естественно-математического цикла

В статье рассматривается процесс подготовки будущих воспитателей к использованию различных стилей общения в процессе занятий естественно-математического цикла. Определены основные формы и методы работы по формированию у студентов знаний о стиле педагогического общения, умений и навыков оптимального их выбора в конкретной педагогической ситуации и использование их в работе с детьми дошкольного возраста. Приведены конкретные примеры совершенствования умений использования различных стилей общения в процессе ознакомления детей дошкольного возраста с природой и формирования у них элементарных математических представлений.

Ключевые слова: *стили педагогического общения, будущий воспитатель, предметы естественно-математического цикла.*

Partola V., Smolyanyuk N. The Acquisition of Various Styles of Pedagogical Communication by Future Nursery Teachers while Studying Disciplines on Mathematical and Natural Sciences

The article discusses the process of training the future teachers to operate the different communication styles in the process of studying disciplines on mathematical and natural sci-

ences. The main styles of pedagogical communication are given. The main potential features are defined for such disciplines as “The Basics of Natural science. Methods of Introducing Children to Nature” and “The Methods of the Elementary Mathematical Concepts Formation” for students of the Faculty of Preschool Education who learn to operate the various styles of pedagogical communication while working with children of preschool age.

The article brings into focus the basic forms and methods of work on obtaining the knowledge of pedagogical communication styles, forming their optimal choice skills in specific pedagogical situations and their use while working with children of preschool age.

Specific examples are given on improving the skills in using different communication styles to introduce nature and elementary mathematical concepts to preschool children by a nursery teacher of the modern preschool institution.

Different methods and techniques of work with future nursery teachers are substantiated, namely the problems solving method, brainstorming method, the method of business games which prepare the students for using various styles of pedagogical communication in the process upbringing of children of preschool age.

Key words: *styles of pedagogical communication, future teacher, disciplines on mathematical and natural sciences.*